

7

Spolupráce slyšících a neslyšících pedagogů ve výuce češtiny neslyšících žáků

Lucie Štefková
Radka Zbořilová

Základním pilířem celého vzdělávání a výchovy je kvalitní, plnohodnotná a bezproblémová komunikace mezi učitelem a žákem (Zvonek, 2001). Jak již bylo řečeno na jiných místech této publikace,⁸⁷ žáci se sluchovým postižením mohou mít různé komunikační potřeby a preference. Tato kapitola je zaměřena především na situaci, kdy hlavním komunikačním prostředkem žáků je český znakový jazyk a při výuce spolupracují dva pedagogové – mluvčí českého jazyka (slyšící pedagog) a mluvčí českého znakového jazyka (neslyšící pedagog).⁸⁸

Spolupráce dvou pedagogů přináší řadu výhod – lze říci i bez ohledu na kontext neslyšících žáků, bilingválně bikulturní přístup aj.⁸⁹ Umožňuje více strukturovat program ve třídě, práci v malých skupinách či individuální práci se žáky, nabízí možnost rozdělení žáků v heterogenní třídě podle úrovně znalostí a dovedností, podle věku a jiných kritérií.⁹⁰ Neopomenutelným aspektem je také úspora času, při souběžném působení dvou pedagogů odpadají různé proluky, hluchá místa, čekání na to, až jeden pedagog zkontroluje úkoly, napíše příklad na tabuli, vyzkouší jednoho žáka atp. Lze také dobře (a případně i kontrastivně) pracovat s oběma jazyky, tj. s češtinou a českým znakovým jazykem – zatímco např. neslyšící pedagog žákům vysvětluje gramatická pravidla či způsob vyjádření v českém znakovém jazyce, slyšící pedagog píše na tabuli to samé v českém jazyce, a naopak, žáci např. mohou psát překlad vyprávění neslyšícího pedagoga, který hned kontroluje slyšící pedagog. Dva pedagogové si mohou rozdělit práci ve třídě způsobem, který jim oběma (a samozřejmě žákům) vyhovuje, a výuku tak učinit mnohem efektivnější.

---

87 Viz kapitola 1 *Jazykové vzdělávání dětí a žáků se sluchovým postižením: Koncepce* či kapitola 2 *Jazykové vzdělávání žáků se sluchovým postižením podle preferovaného jazyka*.

88 Kapitola je sepsána na základě dlouhodobé zkušenosti autorek s tímto typem výuky. Další informace k tématu viz např. Przccková, 2016; Zbořilová, 2011; Motejzíkova, 2007; Zvonek, 2001.

89 Pro srovnání se nabízí tzv. *párová výuka*, využívaná v některých školách hlavního vzdělávacího proudu (viz např. Štefflová, 2016; Košťálová – Potluka, 2015).

90 K tomu blíže kapitola 2 *Jazykové vzdělávání žáků se sluchovým postižením podle preferovaného jazyka*.

7.1 Vymezení rolí

7.1.1 Neslyšící pedagog

Neslyšící pedagog působí především jako **přirozený jazykový, kulturní a identifikační vzor**. Jeho role je pro rozvoj kompetencí v českém znakovém jazyce neslyšících žáků nezastupitelná.

Neslyšící pedagog se dokáže dobře přizpůsobit různorodým komunikačním kompetencím žáků. Umí odhadnout individuální potřeby žáků, dokáže přizpůsobit svůj jazykový projev aktuální situaci ve výuce. Neslyšící pedagog bývá názorný, jeho výuka, seznamování s novou látkou, vysvětlování, příklady atd. jsou „šité na míru“ konkrétním žákům. Tato komunikační flexibilita je zvláště cenná např. ve věkově smíšených skupinách nebo ve skupinách žáků, ve kterých jsou vzděláváni žáci s dalšími druhy znevýhodněními (specifickými poruchami učení aj.).

Kromě jazykového vzoru je neslyšící pedagog pro žáky i podstatným vzorem identity. Žáci mají k neslyšícímu učiteli důvěru, ale i respekt. Neslyšící pedagog má zkušenosti z vlastního dětství, dospívání, vzdělávání, a toto vše může v určité míře předávat žákům, ztotožňuje se s jejich problémy, poradí jim, pomůže, doporučí, ukazuje jim, co všechno znamená „být neslyšící“.

Neslyšící pedagog je také zástupce komunity Neslyšících a svými vedlejšími aktivitami, jako jsou například návštěvy uměleckých vystoupení či tlumočených představení, společenských akcí, přednášek, předává neslyšícím žákům kulturní povědomí o jejich světě – světě Neslyšících.⁹¹

Vedle této role neslyšícího pedagoga je podstatný i jeho **vztah k českému jazyku**. Vzdělaný dospělý neslyšící je pro neslyšící žáky dobrým příkladem, svým postojem je může motivovat ke čtení, psaní a používání psané češtiny nejen ve škole, ale i v běžném životě.

Velmi užitečné jsou zkušenosti neslyšícího pedagoga a názor na probírané téma, např. na určitý jazykový jev v českém jazyce.

7.1.2 Slyšící pedagog

Slyšící pedagog působí jako jazykový vzor pro češtinu, ale také jako kulturní vzor a zástupce většinové slyšící společnosti, ve které se neslyšící pohybují. **Žáci potřebují znát nejen jazyk, ale i komunikační pravidla užívaná většinovou společností** (například oslovení, tykání × vykání, vhodná × nevhodná/tabu témata v komunikaci a mnoho dalšího), v rámci jazykové výuky se rozvíjejí také tzv. sociokulturní kompetence.⁹²

91 K tomu blíže kapitola 1 *Jazykové vzdělávání dětí a žáků se sluchovým postižením: Koncepte*.

92 Sociokulturní kompetence se vztahují ke společenským normám užívání jazyka (srov. např. Komorná, 2008).

Vzdělávání žáka se sluchovým postižením předpokládá mít společný jazyk pro oba – pedagoga a žáka (Zvonek, 2011). **Respektování a sdílení jazyka žáků** může učiteli pomoci k získání respektu – naopak pedagogové neznalí českého znakového jazyka se stávají spíše terčem posměchu, žáci s nimi nechtějí komunikovat, spolupracovat, čekají na pokyny ve svém jazyce, tj. od neslyšícího pedagoga, a slyšící pedagog pak jaksí ustupuje do pozadí, což rozhodně nepříspěvá k dobrému klimatu třídy. I v případě, kdy slyšící pedagog ovládá český znakový jazyk na dobré úrovni, se často stává, že u žáků je oblíbenější neslyšící pedagog, mají k němu větší důvěru i respekt – přirozeně jen proto, že je také neslyšící. Slyšící pedagog by měl být připraven akceptovat roli pravděpodobně méně oblíbeného pedagoga (neslyšící pedagog by měl reflektovat důvody, proč tomu tak je, a status svého kolegy posilovat).

Důležité je to, aby oba pedagogové znali navzájem jazyk i kulturní prostředí toho druhého a vzájemně se respektovali. Výuka založená na fungující spolupráci dvou pedagogů je pro žáky sama o sobě obecným příkladem komunikace a spolupráce dvou lidí, nadto slyšícího a neslyšícího.⁹³

Pro úspěšnou, dlouhodobou a stabilní spolupráci pedagogů je nezbytná také **podpora ze strany vedení školy** – a to jak podpora samotného systému týmové práce, tak podpora konkrétní spolupracující dvojice i každého jednoho pedagoga.

7.2 Organizace výuky – kompetence obou pedagogů

Na počátku spolupráce je vhodné vytvořit si určitý systém – rozdělení kompetencí, činností, ale také je třeba, aby oba pedagogové byli dostatečně otevření a pružní a nesetrvávali v jedné vytvořeném modelu za každých okolností. Charakter spolupráce se tak může průběžně proměňovat podle potřeby, většinou s každou novou skupinou žáků, před novým školním rokem i v jeho průběhu. **Jakýkoliv způsob spolupráce by měl vždy vyhovovat oběma pedagogům a samozřejmě také jejich žákům.** Žákům by měl být jasný a srozumitelný systém výuky i kompetence obou učitelů. Nejčastější jsou dva modely spolupráce ve výuce: **rozdělení činností** a **vedení – asistence**.⁹⁴

7.2.1 Rozdělení činností

Obvyklé bývá rozdělení některých činností ve výuce, které vyplývá z jejich zaměření – např. výkladu probírané látky, kontrol porozumění se ujímá neslyšící pedagog, kontrol

---

93 Oba pedagogové mohou svým příkladem také pomoci odstraňovat určitý stereotyp „slyšící × neslyšící“ (srov. Basovníková, 2017).

94 Oba modely jsou popsány bez ohledu na to, zda jeden z pedagogů je v pozici učitele a druhý v pozici asistenta, nebo třídu vedou oba jako učitelé. Samozřejmě je důležité přihlídnout k tomu, jak je který pedagog smluvně vázán (jakou má náplň práce), podoba spolupráce záleží především na jejich vzájemné dohodě.

správnosti psaného textu slyšící pedagog. U některých typů práce záleží jen na domluvě – např. kdo zadává úkoly, testy, kdo je kontroluje.

Tabulka 11: Příklady rozdělení činností.⁹⁵

Slyšící pedagog	Neslyšící pedagog
výběr textu, cvičení	otázky k textu, ověřování porozumění
zápis a gramatická část slovní zásoby	význam, vysvětlování slovní zásoby
kontrola gramatické správnosti, procvičování	výklad gramatických jevů
písemná konverzace přes chat, tabuli, interaktivní tabuli apod.	kontrola pochopení významů v konverzaci
kontrola překladu z českého znakového jazyka do češtiny	překladová cvičení mezi českým a českým znakovým jazykem
opravy slohových prací	ověřování porozumění v rámci slohových prací
příprava faktických informací	příprava vizuálních materiálů (obrázky, videa aj.)

7.2.2 Vedení – asistence

V tomto modelu je výuka vedena tak, že jeden pedagog výuku vede a druhý asistuje. Asistence může mít různou podobu: nezbytné hlídání a udržování pozornosti žáků, doplňování výkladu příklady, ukázkami a návody, spolupráce se žáky při cvičení, úkolu, hře, zapojení asistenta mezi žáky při práci ve skupinkách či dvojicích, osobní asistence některému žákovi atd. Lze pracovat i tím způsobem, že jeden pedagog má na starosti především skupinovou práci, druhý práci individuální.

Asistující i vedoucí role se mohou ujmout slyšící i neslyšící pedagogové, rozdělení rolí může být trvalé či střídavé – v závislosti na složení a potřebách třídy (nejedná se tedy nutně o striktní rozdělení učitel – asistent podle pracovní pozice).

95 Uvedené příklady rozdělení činností vycházejí z obvyklé praxe, nicméně nelze je paušalizovat.

7. 3 Spolupráce při nepřímé pedagogické činnosti

Pro úspěšnou výuku je velmi důležitá společná příprava obou pedagogů. Zvláště v počátcích spolupráce může společná příprava zabrat poměrně hodně času, pravděpodobně více než jednomu pedagogovi, ale věnovat čas i úsilí vzájemné domluvě a plánování se určitě vyplatí. **Na přípravě by se vždy měli podílet oba pedagogové a pokud možno stejnou měrou.** Každý z nich nabízí svoje zkušenosti a svůj pohled, které by měl ten druhý vzít na vědomí.

Příprava se týká všeho, co souvisí s výukou – od školních vzdělávacích programů, tematických a týdenních plánů až po přípravy na konkrétní hodiny, včetně kontrol a oprav domácích úkolů, testů atd.

Obvykle se oba pedagogové domluví na základním obsahu a formě výuky a rozdělí si úkoly – možností je opět více:

- rozdělení příprav podle konkrétních činností ve výuce (viz tabulka 11 výše);
- rozdělení příprav podle obsahu probírané látky (jeden z pedagogů připravuje materiály pro gramatiku, druhý pro sloh či literaturu);
- rozdělení příprav podle žáků / skupin žáků a různých kritérií (podle kompetencí žáků v češtině nebo podle ročníků).

Oba pedagogové by měli mít o svých přípravách přehled, aby byli v případě potřeby schopni toho druhého zastoupit.

Vedle společné přípravy před výukou je potřebné i **zpětné hodnocení** společné práce, například po hodině nebo po dni, týdnu. Jen tak může být výuka efektivnější.

Závěrečná doporučení

Bez ohledu na ne/slyšení jsou oba pedagogové především dva lidé, a tak lze říci, že většina níže uvedených doporučení se týká jakékoliv spolupráce dvou lidí.

- Základem je otevřenost, tolerance a trpělivost, snaha přenést se přes rozkoly.
- Oba pedagogové se vzájemně respektují. Jsou si vědomi silných a slabších stránek svého kolegy a k těm slabším jsou shovívaví.
- Základní podmínkou spolupráce je fungující komunikace, jak při výuce samotné, tak při přípravě na vyučování. Je tedy nutné, aby slyšící pedagog ovládal znakový jazyk na dobré úrovni a stejně tak neslyšící pedagog (psaný) český jazyk. Zároveň by však oba měli být shovívaví a chápat druhého jako nerodilého mluvčího jazyka, kterému je vhodné svůj projev přizpůsobit.
- Pro slyšícího pedagoga je prospěšné stále se zdokonalovat ve znakovém jazyce a vizuální komunikaci; stejně tak pro neslyšícího pedagoga je prospěšné zdokonalovat se v českém jazyce a poznávat většinovou kulturu. Oba pedagogové by se měli průběžně účastnit různých akcí, přednášek, kurzů v rámci dalšího profesního vzdělávání.
- Je dobré uvědomit si fakt, že oba pedagogové mají odlišné životní a výchovně-vzdělávací zkušenosti.
- Oba pedagogové by měli umět sdělovat své myšlenky, představy a plány druhému člověku, umět vysvětlit svoji představu – tj. umět dobře komunikovat (z obecného hlediska).
- Oba pedagogové se dokážou přizpůsobit sobě navzájem i žákům a potřebám výuky, měli by umět dělat kompromisy, vycházet si vstříc – a to dlouhodobě i v náhlých situacích. Ač je společná příprava a domluva předem nezbytná (viz výše), zároveň je třeba umět reagovat na aktuální situaci ve třídě, leckdy i improvizovat.
- Každý z dvojice je připraven převzít zodpovědnost za svůj díl práce, své úkoly (a samozřejmě své základní pracovní povinnosti) plní poctivě a svědomitě, ale zároveň dokáže nechat prostor tomu druhému. Je nutné předcházet pocitu jednoho z pedagogů, že dělá výrazně více (méně) práce než druhý.
- Vyskytnou-li se nějaké neshody a nedorozumění, je třeba řešit a vysvětlovat je co nejdříve, společně a osobně – mimo vyučování a nikdy v přítomnosti žáků.